

3ο Μέρος

ΑΣΤΙΚΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Ρόϊδω Μητούλα

Καθηγήτρια Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης - Αστικής Ανασυγκρότησης
ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

Hirschmann (1958):

«Στα **αρχικά στάδια** της ανάπτυξης λειτουργεί η **διαδικασία της πόλωσης** ανάμεσα στις αναπτυγμένες και υπανάπτυκτες περιφέρειες, που **υποχωρεί κλιμακωτά**, για να παραχωρήσει τη θέση της στα προωθημένα στάδια ανάπτυξης, στη διαδικασία ροής προς τα μικρότερα κέντρα, ιεραρχικά δηλαδή προς τα κάτω, που πρέπει να ενισχύεται στις θετικές της επιπτώσεις με μέτρα περιφερειακής πολιτικής»

«οι **διεθνείς και οι περιφερειακές ανισότητες** ανάπτυξης αποτελούν **αναπόφευκτη συνέπεια** και προϋπόθεση αυτής της ίδιας της ανάπτυξης»

Williamson (1965):

Εξετάζει το «Πρόβλημα βορρά – νότου» (αναπτυγμένες – υπανάπτυκτες, περιφέρειες – κράτη)

«υπάρχει μία συστηματική σχέση ανάμεσα στα επίπεδα ανάπτυξης και στην περιφερειακή ανισότητα ή γεωγραφική διασπορά»

επομένως, η άνοδος του επιπέδου ανάπτυξης, μειώνει τις περιφερειακές ανισότητες

Όμως, αυτό συμβαίνει από το στάδιο της ωριμότητας και πέρα ενώ, στα πρώτα στάδια ανάπτυξης, οι περιφερειακές ανισότητες διευρύνονται.

σε όλα τα παραπάνω, αναμφίβολα συμβάλλουν και άλλοι παράγοντες

Θεωρία της «σωρευτικής αιτιότητας». Myrdal (1969)

Κλασσικό υπόδειγμα για την ερμηνεία του περιφερειακού προβλήματος

Οι οικονομικές δυνάμεις της αγοράς τείνουν να αυξήσουν τις περιφερειακές ανισότητες παρά να τις μειώσουν

2 αλληλοσυνδεόμενες διαδικασίες που προκαλούν την άνιση ανάπτυξη

«σωρευτική αιτιότητα»

Η οικονομική ανάπτυξη πραγματοποιείται σε ορισμένα κέντρα ανάπτυξης από μία συγκυρία συσσώρευσης φυσικών και επίκτητων πλεονεκτημάτων που έχουν γεωγραφικά και ιστορικά αίτια, με συνέπεια να μεγαλώνει το χάσμα στο επίπεδο της ευημερίας κέντρου και περιφέρειας

χωροταξική αλληλεξάρτηση

Οι παράγοντες που επηρεάζουν την απόκλιση ανάμεσα στο κέντρο και την περιφέρεια είναι οι ιδιωτικές οικονομίες του τόπου εγκατάστασης, η ανεπάρκεια και ο επιλεκτικός χαρακτήρας των διαπεριφερειακών ροών κεφαλαίου, εργασίας, αγαθών και υπηρεσιών, η έλλειψη ενημέρωσης των επιχειρήσεων για τα πλεονεκτήματα της περιφέρειας.

→ Προκαλείται αποδυνάμωση της περιφέρειας

3 στάδια οικονομικής εξέλιξης (θεωρία Myrdal):

1. **Προβιομηχανικό.** Οι περιφερειακές ανισότητες είναι λίγες
2. **Σωρευτικής αιτιότητας.** Προκαλούνται μεγάλες ανισότητες, σε συνδυασμό με τα αποψιλωτικά αποτελέσματα, που προέρχονται από τη γρήγορά αναπτυσσόμενη οικονομία των κεντρικών περιφερειών.
3. **Επέκτασης της ανάπτυξης.** Μειώνονται οι περιφερειακές ανισότητες. Στο στάδιο αυτό πρέπει να ενισχυθεί η τάση διάχυσης με πολύ ισχυρά μέτρα περιφερειακής πολιτικής.

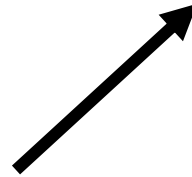
Η θεωρία του Myrdal κρίθηκε ότι :

- A) δεν διαπραγματεύεται με πληρότητα τη συνολική σύλληψη της διαδικασίας διεύρυνσης των περιφερειακών ανισοτήτων
- B) δεν επισημαίνει τα εξισορροπητικά αποτελέσματα της μετακίνησης των συντελεστών της παραγωγής
- Γ) αγνοεί διάφορους φυσικούς και κοινωνικούς παράγοντες που κάτω από ορισμένες συνθήκες, προωθούν τη διαδικασία εξίσωσης των περιφερειακών εισοδημάτων

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΔΙΑΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ (ΔΙΕΘΝΟΥΣ) ΕΜΠΟΡΙΟΥ

Ricardo και Ohlin

Οι περιφέρειες **αποκτούν ειδίκευση** στην παραγωγή ορισμένων προϊόντων και στην προσφορά ορισμένων υπηρεσιών

αυτό οφείλεται

στη διαφορετική δομή του παραγωγικού ιστού της κάθε περιφέρειας (ή χώρας) που της εξασφαλίζει **συγκριτικά πλεονεκτήματα** έναντι των υπολοίπων

Το πλεονέκτημα αυτό που εκφράζεται σε όρους κόστους και τιμών των συντελεστών παραγωγής, ενεργοποιεί το εμπόριο ανάμεσα στις περιφέρειες

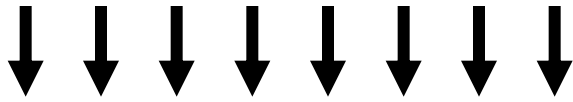
ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΟΥ ΣΥΝΤΕΛΟΥΝ ΣΤΙΣ ΔΙΑΦΟΡΕΣ ΑΝΑΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΚΑΝΟΝΕΣ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ ΤΟΥ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ

- **Η ύπαρξη εθνικών συνόρων**, επομένως καθιέρωση περιορισμών στη διακίνηση των συντελεστών της παραγωγής και στην εμφάνιση συγκρουόμενων συμφερόντων που συνήθως αντιμετωπίζονται με την υποστήριξη από τα κράτη του εθνικού συμφέροντος
- **Οι διαφορές της νομισματικής, δημοσιονομικής και εμπορικής πολιτικής** των διαφόρων κρατών. Οι ισοτιμίες των νομισμάτων μεταβάλλονται και δημιουργούν αβεβαιότητα στις διεθνείς συναλλαγές. Επίσης, οι επιδοτήσεις των εξαγωγών, η επιβολή δασμών και η καθιέρωση ποσοτικών περιορισμών, επηρεάζουν άμεσα τις εμπορικές συναλλαγές των κρατών μεταξύ τους
- **Η ιδιομορφία των εθνικών αγορών**, που δημιουργεί ελαστικότητες ζήτησης και προσφοράς των εξαγόμενων αγαθών, πολύ μεγαλύτερες από εκείνες που εμφανίζονται στην εσωτερική αγορά
- **Οι μεγάλες γεωγραφικές αποστάσεις**, επομένως οι υψηλότερες δαπάνες για τη μεταφορά των αγαθών στο διεθνές εμπόριο. Στις συνοριακές περιοχές βέβαια, αυτό μειώνεται
- **Στην έλλειψη κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής σε διεθνές επίπεδο**, σε αντίθεση με την πλήρη κινητικότητα μέσα στα εθνικά όρια, όπως πίστευαν οι κλασσικοί οικονομολόγοι

Η ελευθερία του διεθνούς εμπορίου δεν ωφελεί πάντα το σύνολο των περιφερειών μιας χώρας που συναλλάσσεται με άλλες χώρες

Το φθηνότερο προϊόν που παράγεται σε μία χώρα εισάγεται σε μία άλλη και προκαλεί ανεργία στην περιφέρεια που παράγει το ίδιο προϊόν μέσα στη χώρα, αλλά με υψηλότερο κόστος

Επομένως, **η περιφέρεια αυτή χάνει το συγκριτικό της πλεονέκτημα**

Στην περίπτωση αυτή χρειάζεται η επέμβαση του κράτους με την **άσκηση της περιφερειακής πολιτικής** που θα στοχεύει στην ανάπτυξη άλλων κλάδων της οικονομίας ώστε να ενισχυθούν οι εξαγωγές

άλλα μέτρα

- υποτίμηση νομίσματος
- μείωση των εισαγωγών
- αύξηση των δασμών
- επιδοτήσεις των εξαγωγών

άσκηση πολιτικής προστατευτισμού

Για την ενίσχυση του εμπορίου και για τη διεύρυνση της εθνικής αγοράς μπορούν να ληφθούν μέτρα που αποβλέπουν

στην **ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ**
ή **ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ**

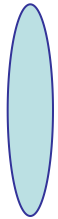
- Ζώνες Ελεύθερου Εμπορίου και Βιομηχανίας.** Εισάγονται ελεύθερα (χωρίς δασμούς) πρώτες ύλες και ημικατεργασμένα προϊόντα για να χρησιμοποιηθούν στην παραγωγή αγαθών, που εξάγονται στη συνέχεια, χωρίς να επιβάλλονται τοπικές ή άλλες επιβαρύνσεις
- Τελωνειακές Ενώσεις.** Αποβλέπουν στην κατάργηση των δασμών στις εμπορικές συναλλαγές που διενεργούνται ανάμεσα στις χώρες-μέλη κάθε Ένωσης. Στις εισαγωγές τους από τρίτες χώρες καθιερώνεται κοινό δασμολόγιο.
- Ελεύθερες Ζώνες Συναλλαγών.** Οι χώρες που τις αποτελούν καθιερώνουν μερική κατάργηση των δασμών μεταξύ τους, αλλά διατηρούν δικό τους δασμολόγιο στις εμπορικές τους συναλλαγές με τρίτες χώρες
- Κοινή Αγορά.** Έχει όλα τα χαρακτηριστικά της Τελωνειακής Ένωσης (κατάργηση δασμών, κοινό δασμολόγιο) και επιπλέον προβλέπει την ελεύθερη διακίνηση των συντελεστών της παραγωγής ανάμεσα στις χώρες – μέλη.
- Οικονομική Ένωση.** Διαφέρει από την Κοινή Αγορά γιατί επιβάλλει και συντονισμό των φορολογικών και νομισματικών συστημάτων των χωρών - μελών

- ➔ Η Κοινή Αγορά επιτρέπει πιο ορθολογική κατανομή των πόρων των χωρών μελών της, με βάση το συγκριτικό πλεονέκτημα
- ➔ Η Κοινή Αγορά δημιουργεί οικονομίες κλίμακας για τις επιχειρήσεις, που προέρχονται από την αύξηση του μεγέθους της αγοράς κάθε μέλους και ταύτισής του με το μέγεθος όλων των χωρών-μελών

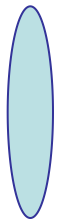
Σε ένα ευρύτερο οικονομικό χώρο
(ενοποίηση δύο κρατών) με ομοιογενή
χαρακτηριστικά, χωρίς περιορισμούς στο
εμπόριο και στην κινητικότητα των
συντελεστών της παραγωγής, οι
επιχειρήσεις συγκεντρώνονται στο κέντρο
της αγοράς (Giersch 9149)

Επιτάχυνση της αποψίλωσης των
καθυστερημένων περιφερειών

Οι αναπτυγμένες περιφέρειες διεισδύουν ευκολότερα στη διευρυμένη αγορά, ενώ οι καθυστερημένες έχουν λιγότερες δυνατότητες να επωφεληθούν από τις οικονομίες κλίμακας που δημιουργούν οι ενοποιήσεις

Η επίδραση της διαδικασίας ολοκλήρωσης στην παραγωγική δομή των περιφερειών συνδέεται μεσομακροπρόθεσμα με τα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά της κινητικότητας του πληθυσμού και των κεφαλαίων. (Frey 1971)

➔ **Οι εμπορικές συναλλαγές είναι συμφέρουσες ακόμη και όταν δεν υπάρχουν διαφορές στο κόστος παραγωγής των αγαθών. (Heckscher και Ohlin)**

γιατί

«μία χώρα ή μία περιφέρεια τείνει να ειδικευθεί στην παραγωγή εξαγωγίμων προϊόντων για την παραγωγή των οποίων χρησιμοποιεί μεγάλες ποσότητες συντελεστών της παραγωγής, που βρίσκονται σε σχετική αφθονία στη χώρα ή στην περιφέρεια και να πραγματοποιεί εισαγωγές προϊόντων, για την παραγωγή των οποίων χρησιμοποιούνται μεγάλες ποσότητες συντελεστών της παραγωγής που είναι σε σχετική έλλειψη στο εσωτερικό της χώρας ή της περιφέρειας»

ΘΕΩΡΙΑ ΕΛΛΕΙΨΗΣ ΚΑΙ ΑΦΘΟΝΙΑΣ ΤΩΝ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

■ Όσες περιφέρειες βρίσκονται σε κατάσταση αφθονίας φυσικών πόρων, αναπτύσσονται περισσότερο από εκείνες που έχουν έλλειψη.

■ Οι περιφέρειες που έχουν γεωγραφικά πλεονεκτήματα (κλίμα, νερό, ορυκτά, μορφολογία εδάφους κ.ά.) και κατοίκους με σχετικές ικανότητες για να τα αξιοποιήσουν, μπορούν με τη συσσώρευση του κεφαλαίου και της τεχνολογικής προόδου να αυξήσουν την οικονομική τους ευημερία απέναντι στις φτωχές περιοχές που δεν τα διαθέτουν

■ Ο πλούτος των περιφερειών είναι ένα φαινόμενο τυχαίο. Άλλες περιφέρειες είναι καλότυχες και άλλες κακότυχες.

Όμως

δεν εξηγείται γιατί από τις αναπτυσσόμενες χώρες (ή από τις καθυστερημένες περιφέρειες) εξάγονται ακατέργαστα ορυκτά και άλλες πρώτες ύλες, χωρίς καμιά εγχώρια επεξεργασία, με συνέπεια οι κάτοικοί τους να παραμένουν φτωχοί.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

«Η μαρξιστική θέση απέναντι στο πρόβλημα της σύζευξης του φυσικού και του κοινωνικού στοιχείου συνίσταται στην ανάλυση, από ιστορική άποψη, της διαλεκτικής της αλληλεπίδρασης της φύσης και της κοινωνίας, μέσα από τη διαδικασία της ανάπτυξης της παραγωγής και των κοινωνικών δεσμών και σχέσεων»

Ο χώρος, αποτελεί το φυσικό υπόβαθρο της πάλης των τάξεων και το πεδίο κυριαρχίας του μονοπωλιακού καπιταλιστικού κράτους.

Πάνω στο χώρο αρθρώνονται οι σχέσεις και οι τύποι παραγωγής, πραγματοποιούνται οι κοινωνικές συγκρούσεις και σχηματίζονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του γεωγραφικού καταμερισμού της εργασίας για κάθε στάδιο εξέλιξης της μορφής της ιδιοκτησίας. Τα στάδια αυτά και η σχέση τους με το χώρο αναλύονται στο «Κεφάλαιο» (Marx) και στη «Γερμανική Ιδεολογία (Marx and Engels)

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Στο στάδιο της ιδιοκτησίας της φυλής ο καταμερισμός της εργασίας είναι ελάχιστα αναπτυγμένος. Το φυσικό περιβάλλον προσφέρει διαφορετικά μέσα παραγωγής και διατροφής που διευκολύνουν την ανταλλαγή των προϊόντων ανάμεσα στις ανθρώπινες ομάδες.

Ο καταμερισμός της εργασίας αναπτύσσεται στο δουλοκτητικό στάδιο. Τότε δημιουργούνται οι αντιπαραθέσεις τόσο πόλης και περιφέρειας, όσο και κρατών, που εκπροσωπούν πόλεις και άλλων κρατών, τα οποία αντιπροσωπεύουν τα συμφέροντα της περιφέρειας.

Με την ανάπτυξη των βιομηχανιών αναπτύχθηκαν ορισμένοι κλάδοι παραγωγής σε ορισμένες περιφέρειες και πόλης μιας χώρας, με σκοπό την εκμετάλλευση της ειδίκευσης και της εμπειρίας των εργατών.

Οι πόλεις αναπτύσσουν τις σχέσεις και τους δεσμούς μεταξύ τους στο βιομηχανικό και εμπορικό επίπεδο, με συνέπεια ο καταμερισμός της βιομηχανικής παραγωγής και του εμπορίου να μεταβάλλεται και να προκαλεί ένα νέο καταμερισμό παραγωγής ανάμεσα στις διάφορες πόλεις, που καθεμιά εκμεταλλεύεται ένα βιομηχανικό κλάδο.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Στη φάση της μαζικής (μεγάλης) καπιταλιστικής παραγωγής το εμπόριο επεκτείνεται σε παγκόσμια κλίμακα και οι πιο απομακρυσμένοι οικισμοί ενσωματώνονται στο περιφερειακό καταμερισμό της εργασίας.

Ο παλιός καταμερισμός της εργασίας καταστρέφεται και ο νέος, πιο αναπτυγμένης μορφής, χρησιμοποιεί το φυσικό περιβάλλον για τη βιομηχανική παραγωγή, της εκμηχάνιση και την τεχνολογική βελτίωση της βιομηχανίας.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Το μονοπωλιακό κεφάλαιο χρειάζεται την επέμβαση του κράτους για τη συνεχή αναδιάρθρωση του χώρου. Η επέμβαση αυτή παίρνει δύο μορφές:

Η πρώτη υποκαθιστά την έλλειψη ενός νόμου της αξίας στο χώρο, με την οργάνωσή του και τον εξοπλισμό του με έργα υποδομής.

Η δεύτερη «επιβάλλει την καπιταλιστική λογική στο ανεπαρκές πλαίσιο του νομικού χώρου». Το ιδιωτικό κεφάλαιο μόνο του «δεν μπορεί να εξασφαλίσει το καθεστώς της επέκτασής του στο χώρο. Η επέμβαση του κράτους είναι απαραίτητη»

Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ

Οι εισπράξεις από τα προϊόντα της πρωτογενούς παραγωγής που παράγονται στις καθυστερημένες περιφέρειες αυξάνουν με πιο βραδύ ρυθμό από τα έσοδα που προέρχονται από τις πωλήσεις βιομηχανικών προϊόντων που εξάγονται από τις κεντρικές περιφέρειες.

Και αν ακόμη αναπτύσσονταν ταχύτερα οι περιφέρειες, το κέντρο θα εξακολουθούσε να τις εξουσιάζει, γιατί θα ήταν εξαρτημένες από την τεχνολογία, την επικοινωνία, τη διοίκηση, τη χρηματοδότηση και άλλες εκσυγχρονισμένες υπηρεσίες με τις οποίες το κέντρο εφοδιάζει με αυξανόμενο ρυθμό την περιφέρεια.

Τέτοιες διαδικασίες προκαλούν άμεσα άνιση ανάπτυξη και μονιμοποιούν την εξάρτηση

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ KRUGMAN

Το διεθνές εμπόριο ενεργοποιείται, στο πλαίσιο του ατελούς ανταγωνισμού, περισσότερο από τις εξωτερικές οικονομίες κλίμακας που αυξάνουν τα κέρδη, παρά από το συγκριτικό πλεονέκτημα.

Η αλληλεπίδραση των εξωτερικών οικονομιών κλίμακας και του μεταφορικού κόστους εξηγούν την περιφερειακή βιομηχανική συγκέντρωση και το σχηματισμό των περιφερειακών «κέντρων» και των «περιφερειών».

Το υψηλό μεταφορικό κόστος αποκλείει τη γεωγραφική συγκέντρωση των παραγωγικών δραστηριοτήτων. Με τη μείωση όμως του μεταφορικού κόστους, οι επιχειρήσεις συγκεντρώνονται σε ένα ορισμένο σημείο για να πραγματοποιήσουν οικονομίες κλίμακας στο μεταφορικό κόστος και στη διαδικασία της παραγωγής.

**Μία εικόνα του κόσμου τη νύχτα από δορυφόρο,
δείχνει περισσότερο περιφερειακές συγκεντρώσεις ανθρώπινων
και παραγωγικών δραστηριοτήτων,
παρά συγκεντρώσεις προσδιορισμένες από τα εθνικά σύνορα.**

ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ PORTER

Ο βαθμός της γεωγραφικής συγκέντρωσης της παραγωγής, στο πλαίσιο της εθνικής οικονομίας διαδραματίζει ένα σημαντικό ρόλο στον προσδιορισμό των κλάδων εκείνων που μπορούν να αποκτήσουν συγκριτικό πλεονέκτημα στην παγκόσμια οικονομία

Η απομόνωση και η έλλειψη ανταγωνιστικών προκλήσεων καθώς και καινοτομικών πρωτοβουλιών οδηγούν στην καθυστέρηση και τη στασιμότητα